

OVE SERNHEDA

HAMMARKULLEN

*- mellan motstånd
och stigma*

Migrantprinsen av Sens. Hammarkullen
Urban Art 2017. Bild: Futuro Berg.

*Ove Sernhede skriver här om en
stadsdel, som finns i flera olika
versioner i mediebild och medvetande.
Storstilade visioner, sociala problem,
motstånd och mobilisering, allt speglat
också i kultur och konst som har vuxit
fram på platsen.*

Under mer än fem decennier har det så kallade »miljonprogrammet» varit föremål för debatt. Hammarkullen är ett av de miljonprogramsområden som återkommande skapat rubriker. Redan under första halvan av 1970-talet framställde medierna stadsdelen som laglös. Den tidens moralpanik producerade bilder av unga, mopedburna ligister som gjorde gator och torg osäkra. Idag är stigmatiseringen av området än starkare. Men parallellt med mediernas rapportering om kriminella gäng och maffialiknande släkter finns, inifrån stadsdelen, en annan berättelse. Den handlar om en stadsdel som välkomnar möten mellan kulturer, som litar till egna krafter, gör motstånd och mejslar ut visioner för framtiden.

Det är därför ingen slump att så många pregnanta uttryck för samtidens subkulturella yttringar växt fram i och fått starkt fäste i området. Idag är rapmusiken, med namn som Aden & Asme, lika framträdande och signifikant som den var på 1990-talet då Hammer Hill Click var en av den göteborgska hiphopens mest profilerade akter. Stadsdelen har också fostrat flera internationellt framstående breakdance crews och veteraner som Ernesto Romero Escobar från Octagon Crew och Morris Shabo från Ultimate B-boys, som alltjämt är verksamma som lärare och inspiratörer. Att den nationellt uppmärksammade aktivisten, skribenten och tidigare rapparen Nabila Abdul Fattah, som numera är verksam i Stockholm, bjöds in att medverka i projektet Hammarkullen Urban Art 2017 är ingen slump. Nabila bodde under sina formativa tonår i Hammarkullen och var då en representant för den unga motkultur som lät tala om sig vida omkring. Hennes bidrag till Hammarkullen Urban Art 2017 är en muralmålning föreställande en huskropp som formerar sig till en knuten näve. I en intervju säger hon att målningen är dedikerad till Hammarkullen, stadsdelen som »reser motstånd», men den är också en »hyllning till bostadskampen i olika

»Eftersom marknadens logik gjorde det mer lönsamt att bygga villor och bostadsrätter stötdök produktionen av hyresrätter under 1990-talet»

miljonprogramsområden runt om i Sverige» (kultwatch.se /2018/11/20).

1960-och 70-talens miljonprogram var resultatet av en bostadspolitik som utgick från att samhället hade ansvar för att förse alla medborgare med bostäder. Efterkrigstidens bostadsbrist skulle med denna satsning på att under tio år bygga en miljon lägenheter antligen elimineras. Så skedde också genom att välfärdsstaten gick in med riktade subventioner för byggandet av moderna och funktionella hyresrätter till rimliga hyror. De allmännyttiga bostadsföretag som bildades efter andra världskriget hade en central roll i denna modernisering av det svenska lägenhetsbeståndet. Med 1990-talets systemskifte kom denna sociala bostadspolitik med utgångspunkt i den lagstadgade »rätten till en bostad» att ersättas av en politik som innebar att marknaden tog över ansvaret för bostadsförsörjningen. Eftersom marknadens logik gjorde det mer lönsamt att bygga villor och bostadsrätter stötdök produktionen av hyresrätter under 1990-talet. Detta är en viktig bakgrund till att vi i dag har en skriande bostadsbrist. Allmännyttan anpassade sig till utvecklingen och upphörde mer eller mindre med nybyggnation av hyresrätter samtidigt som stora delar av allmännyttans lägenhetsbestånd såldes ut eller ombildades till bostadsrätter. Bristen på billiga hyresrätter har gjort bostaden till en het politisk fråga. Bostaden och den totala boendemiljön har blivit en allt påtagligare aspekt av den socio-ekonomiska skiktning som delar upp våra städer. Hotet om ytterligare utförsäljningar och det allt starkare politiska

kravet på införande av marknadshyror gör att hyresrätten idag är satt under press.

Denna situation har lett till att hyresgäster runt om i Sverige gått samman för att försvara hyresrätten, stoppa utförsäljningar och för att agera mot chockhöjningar av hyran i samband med renoveringar. I städer som Stockholm, Göteborg, Uppsala och Malmö blir de så kallade »renovräkningarna» allt fler (Polanska, Degerhammar & Richard 2019). Många människor pressas helt enkelt ut ur den stadsdel där man har sin tillhörighet. Det är inte ovanligt att hyran i samband med renovering höjs med 30 – 60 procent. Antalet aktionsgrupper som agerat mot utförsäljningar och reno-vräkningarna är många. Likaså är exemplen på utdragna juridiska processer mellan hyresgäster och fastighetsägare. Fastighetsägarna står i slutändan oftast som segrare.

Det finns trots allt exempel på motstånd som gett utdelning. Stadsdelen Hammarkullen i Angered, Göteborg är ett sådant exempel. Invånarna har sedan lång tid tillbaka vänt sig mot de sociala nedskärningarna i området. Under senare tid har bostadssituationen hamnat i fokus och mobiliseringen i stadsdelen har bland annat stoppat utförsäljningar och tvingat kommunen att tvångsinlösa ett större privat fastighetsbestånd. De lokala hyresgästföreningarna i stadsdelen betraktar sig som »kamporganisationer» och vägleds av en ambition att återuppväcka den egna folkrörelsetraditionen.

MILJONPROGRAMMET OCH HAMMARKULLEANDAN

1950- och 60-talen var gyllene år för Göteborgsregionen. Varven, SKF, Volvo och det mesta av verkstadsindustrin gick för högtryck och stadens hamn var landets viktigaste port mot världsmarknaden. Den 1961 tillsatta parlamentariska utredningen om storstadsregionernas utvecklingspotentialer

förutspådde att rikets andra stad inom en snar framtid skulle växa förbi Stockholm och bli hela Nordens ledande industri och handelscentrum (Sernhede & Johansson 2006). En sådan utveckling ställde krav på bostäder och industrilokaler. Byggandet av miljonprogrammet i Angered inleddes 1966 och året därpå började bulldozers röja för det som skulle bli Angereds mest omdiskuterade bostadsområde - Hammarkullen. Området stämplades initialt i den offentliga debatten som en »arkitektonisk katastrof» och ett »kvalificerat vandåd» (Zintchenko 1993). Kritiken har bestått och arkitekturskribenter har på senare tid hävdat att det finns ett samband mellan områdets arkitektur och kriminalitet (Isitt 2011).

Hammarkullen hade vid början av 1970-talet en folkmängd på 6 500 personer. Majoriteten av områdets invånare var att betrakta som arbetarklass och 1977 ligger medelinkomsten för området i sin helhet något under snittet för Göteborg, men stadsdelen skiljer inte ut sig som fattig. Utvecklingen under 1980- och 90-talen ökade inkomstskillnaderna i området. Så gjorde också skillnaden mellan Hammarkullen och resten av Göteborg. Under perioden 1992 – 2015 kom medelinkomsten i Hammarkullen att sjunka med 10 000 kr medan den ökade med runt 350 000 kr i stadsdelar som Hovås och Långedrag, allt mätt i 2015 års penningvärde (Lundquist 2017).

Under andra halvan av 1970-talet kom politiska flyktingar från Latinamerika att bosätta sig i området. Även om flyktingarna från Chile var många och även om det ofta talats om Hammarkullen som en närmast latinamerikansk stadsdel så har t ex. chilensarna aldrig utgjort mer än 5 - 6 % av befolkningen (Sernhede 2002). Under 1970-talet skedde också en icke obetydlig inflyttning av »proletariserade akademiker». Dessa var, liksom latinamerikanerna, organisationsvana och utåtriktade och bidrog på olika sätt till att forma den »anda» som under 1970-talet

växte fram i Hammarkullen. Så ägde t ex. den första ockupationen av en svensk fritidsgård rum i här. Förebilden för de unga ockupanterna var ockupationen av allaktivitetshuset Hagahuset i centrala Göteborg. Det var också latinamerikaner som låg bakom det som blev den årligen återkommande karneval som hade premiär 1974. Idag har den en publik på runt 75 000 personer som kommer från Göteborgsområdet och hela Västra Götaland (Wångersjö, Lång & Persson 2016). Karnevalen bidrog också till att bilden av området förändrades. När författaren och fotografen Jens S. Jensen under första halvan av 1980-talet återvände till det Hammarkullen han åtta år tidigare skildrat i den prisbelönta boken *Hammarkullen* fann han att det endast bodde 6 000 personer i stadsdelen (Jensen 1982). Den sociala situationen hade förändrats och antalet socialbidragstagare, omhändertaganden osv. minskade. Under senare delen av 1980-talet publicerade göteborgspresen också artiklar som betonade att Hammarkullen var en stadsdel med framtidshopp även om stämpeln som problemområde långt ifrån tvättats bort (Törnkvist 1999).

Med ingången till 1990-talet kom den ekonomiska strukturkris som tvingade fram stora besparingskrav också att drabba Hammarkullen. Samtidigt ökar andelen utländska medborgare under första halvan av 1990-talet. Människor från krigens på Balkan och Afrikas Horn flyttar in. Detta i kombination med sociala nedskärningar ledde till att många lämnade området. Hammarkullen framträder ånyo i medierna som ett instabilt område. I den mediala diskussionen sågs ofta kulturskillnaderna som orsaken till oron i området (Sernhede 2002).

EN MOTSÄGELSEFULL STADSDEL

Hammarkullen är en motsägelsefull stadsdel. Å ena sidan finns den socio-ekonomiska statistiken som talar sitt tydliga språk. Å andra sidan

finns något som statistiken har svårt att fånga och som medierna sällan intresserar sig för.

Det var också Hammarkullens rykte som »levande exempel på kulturblandningens omöjlighet» som var bakgrunderna till att den nazistiska grupperingen VAM (Vitt Ariskt Motstånd) 1994 arrangerade en provokativ manifestation i Hammarkullen. Till denna sammankomst anlände över hundra nazister från Sverige såväl som från andra europeiska länder. Nazisterna skanderade »Vit Makt - Blatteslakt» och människorna i centrumområdet gick »man ur huse» för att stoppa provokationen. Ett stort antal poliser tillkallades och under ett dygn råder en spänd situation där områdets invånare till slut hamnar i konfrontation med polisen. Ordningmakten tvingas ta hjälp av hundar och batonger för att försvara nazisternas mötesfrihet och sedan ge dem fri lejd ut ur området.

Denna händelse kom att få en avgörande betydelse för stärkandet av den »hammarkulleanda» som skapats under 1970 och 80-talen. Många är de som kan berätta om blåmärken från batonger och hundbett från polishundar och än fler berättar med hänförelse om den sammanhållning och gemenskap som händelserna skapade. Många var oförstående för den svenska lagstiftning som gav nazister rätt att »heila» och öppet ge uttryck för önskan om att utplåna vissa grupper av människor (Sernhede 2002).

För den profilerade hiphopkultur som växte fram i stadsdelen från mitten av 1990-talet, dvs. i efterdyningarna av aktionen mot VAM, kom denna spontana och militanta mobilisering att få en viktig funktion för ambitionen att skapa en multietnisk förortskultur som slog tillbaka den tidens allt påtagligare organisering av högernationalism och nynazism.

Det är uppenbart att dessa händelser alltför jämt, tjugofem år senare, har en stark kollektiv resonans och det är möjligt att se effekter som sträcker sig in i de kulturuttryck och politiska aktioner som äger rum i vår nutid. Litteraturvetaren Marianne Hirsch (2012)

Muralmålning under produktion av Nabila Abdul Fattah.
Hammarkullen Urban Art 2017. Bild: Futuro Berg.

*»De lokala hyresgästföreningarna
i stadsdelen betraktar sig som »kamp-
organisationer» och vägleds av en
ambition att återuppväcka den egna
folkrörelsetraditionen.»*

menar att händelser som denna kan fungera som ett »post memory», dvs att de blir ett »minne» och en erfarenhet som överförs från generation till generation. Trots att man inte själv tog del av händelserna blir de ändå inkorporerade i nästkommande generations förståelse av sig själva och den egna stadsdelens identitet. Denna form av plats-baserade mytologiserade minnen kan förklara varför motstånd och sociala protester uppträder i samma område decennium efter decennium. Sociologer har också visat på liknande mönster för att förklara varför det ständigt är vissa områden som skakas av upplopp och konfrontationer med polisen (se t ex. Olzak et al 1996).

MOBILISERING MOT SLUMVÄRDAR OCH OMBILDNINGAR

Sedan 1970-talet har befolkningen i Hammarkullen ökat med närmare 2000 personer. Lägenhetsbeståndet svarar inte mot befolkningsökningen eftersom mer än 80% av lägenheterna är byggda 1969 och 1970. Den mobilisering som växt fram under senare år i bostadsfrågan har sina rötter i dessa förhållanden. Den direkta upprinnelsen till invånarnas aktioner står också att finna i missnöjet med en privat hyresvärd som under många år systematiskt misskött sin fastighet.

Hyresgäster som bodde i fastighetsbolaget Carnegies 890 lägenheter på Bredfjällsgatan i Hammarkullen kontaktade 2012 Kristofer Lundberg, en av områdets invånare. Fukt, skadedjur och dålig ventilation hade mer eller mindre gjort lägenheterna obeboeliga. Kristofer var då aktiv i den lokala hyresgäströrelsen. Men det var inte primärt av den anledningen som han blev kontaktad. De som bodde i Carnegies hus visste att Kristofer hade varit aktiv i aktionerna för att stoppa nedläggningen av BVC, vårdcentralen och apoteket. De visste att han också var verksam som journalist och de ville att han skulle se till att det kom ut i medierna hur deras

boendesituation såg ut. Det blev omgående en artikelserie om hur det var att leva i ett slumboende. Artiklarna följdes upp av demonstrationer och andra aktioner, inte bara runt om i Angered utan också inne i centrala staden. Politikerna i kommunfullmäktige uppvaktades och tvingades ta i frågan.

Kommunens miljöförvaltning, som koplades in till följd av protesterna, inspekterade och fann olägenheterna så stora att man utfärdade vite. Hyresgästerna krävde att kommunen skulle ta över och tvinga den privata aktören att sälja. Så blev det. I december 2015 köpte det allmännyttiga bostadsföretaget Bostadsbolaget samtliga 890 lägenheter för 493 miljoner.

Genom aktionerna mot Carnegie på Bredfjällsgatan intensifierades samarbetet mellan de tre lokala hyresgästföreningarna i Hammarkullen. Skaran som jobbade på att med Kristofers ord »göra folk medvetna om att hyresgästföreningen kan liknas vid en fackförening för de boende» växte.

Ola Terlegård, som var ordförande i en av de lokala hyresgästföreningarna säger i en intervju att »vi började diskutera att boendet och rätten till ett hem också måste innefatta inflytandefrågor som rör boendet i stort. Den lokala miljön, hur det ser ut mellan husen, där våra barn leker osv är också viktiga frågor». Detta ledde till att de lokala hyresgästföreningarna såg sitt uppdrag på ett nytt sätt och man började orientera sig utåt mot andra institutioner, föreningar och grupper i stadsdelen. Tillsammans med områdets fritidsgård, Folkets Hus, lärare på skolorna, Karnevalsföreningen, Somaliska föreningen och flera andra föreningar startades Förortsrådet 2014. »Här diskuterar vi olika saker som är gemensamma för oss alla som bor och verkar i området. Det är en viktig knutpunkt för att bygga den sociala sammanhållningen i stadsdelen. Här kommer olika idéer upp om vad som bör förbättras, vad som bör påpekas till polis och fastighetsbolag» säger Ola.

Att projektet Hammarkullen Urban Art 2017 träder in på scenen och blir en del av en större process av social mobilisering i stadsdelen framstår som givet och självklart.

Det arbete som utvecklades i Hammarkullens tre lokala hyresgästföreningar inspirerade andra lokalföreningar i Angered. De såg Hammarkullen som en förebild och föreningarna i Angereds centrum, Lövgärdet och Rannebergen bjöd in representanter från Hammarkullen till sina möten. På så sätt byggdes broar mellan de olika lokalföreningarna i Angered. Nya lokalföreningar växte också fram och tillströmningen av aktiva medlemmar förändrade föreningarnas agendor.

Vid en intervju med tre kvinnliga representanter från de lokala hyresgästföreningarna i Södra Rannebergen, Angered centrum och Lövgärdet (de valde att inte framträda med sina namn) framkom att inspirationen från Hammarkullen gjorde att allt fler hyresgäster runt om i Angered blev införstådda med att det krävs »engagemang och gemensamt handlande om man skall kunna ta tillvara sina intressen». Det var framför allt det i medierna uppmärksammade övertagandet av lägenheterna på Bredfjällsgatan som visade att det faktiskt går att utmana och vinna över stora och mäktiga penningintressen.

Nästa kraftmätning mellan fastighetsägarna och de boende lät inte vänta på sig. Bostadsbolaget, som utgör Allmännyttan i Rannebergen, ville 2017 komma åt mark som ägdes av fastighetsbolaget Victoria Park. Som ersättning för marken erbjöds Victoria Park lägenheter som ägdes av Bostadsbolaget. När Allmännyttans, och därmed också kommunens planer blev kända utbröt något av en folkstorm. Hyresgästföreningarna såg det som sin uppgift att i detta skede gå ut och organisera möten och demonstrationer. Manifestationerna från de boende blev så kraftfulla att man backade i ett tidigt skede. På det första informationsmötet i Rannebergen kom 350 personer. När Bostadsbolaget förklarade varför man lade

»Den direkta upprinnelsen till invånarnas aktioner står också att finna i missnöjet med en privat byresvärd som under många år systematiskt misskött sin fastighet.»

ner sina planer så hänvisade man till att det framkommit att Victoria Park hade kopplingar till »skumraskaffärer» och penningtvätt. Men dessa uppgifter var kända redan tidigare så många av de boende menade att den reella orsaken snarare var att man inte ville ha en utdragen konflikt med områdets hyresgäster.

Vid tidpunkten för konflikten i Rannebergen var kommunfullmäktige beslutande instans i frågor om försäljning av Allmännyttans bostadsbestånd. Det innebar att det var möjligt för vem som helst att få tillgång till de handlingar som låg till grund för de tänkta affärerna. Detta förhållande hade underlättat för de boende att förbereda sig. Men kommunfullmäktigemöte tog snabbt lärdom av det som hänt genom att förändra ägardirektiven. De fyra fastighetsbolagen i den göteborgska Allmännyttan, som tillsammans utgör fastighetskoncernen Framtiden, gavs nu större frihet att göra affärer på egen hand, man behöver inte längre passera kommunfullmäktige. På detta sätt försvagades det demokratiska styret av Allmännyttan. Nu måste hyresgästföreningen organisera motståndet först efter det att beslut om förändringar av de boendes villkor är fattade i fastighetsbolagens styrelserum.

Mobiliseringen i Rannebergen som hade gällt försvaret av hyresrätten och värnandet om Allmännyttans bostadsbestånd ledde nu vidare till att hyresgäster i Lövgärdet, en annan av Angereds stadsdelar (som länge velat bli av med Victoria Park som fastighetsägare) vädrade morgonluft. Victoria Park hade dåligt rykte eftersom man misskötte sina

»Den direkta upprinnelsen till invånarnas aktioner står också att finna i missnöjet med en privat hyresvärd som under många år systematiskt misskött sin fastighet.»

fastigheter, dessutom lät man den yttre boendemiljön förfalla. I det uppkomna läget gick hyresgästföreningen ut i en kampanj mot Victoria Park och fördubblade på kort tid sitt medlemstal. Det uttryckliga kravet var att det allmännyttiga fastighetsbolaget Poseidon i Lövgärdet skulle ta över lägenheterna på samma sätt som Bostadsbolaget gjort på Bredfjällsgatan. Men Victoria Park lyckades i all hast att sälja sitt lägenhetsbestånd till den tyska fastighetsjätten Vonovia. Ett lukrativt fastighetsbolag som idag är Sveriges största privata fastighetsägare, känd för sina köp och renoveringar av »slumbostäder». Hyresgästerna hade inget att säga till om och avvaktar vad ägarbytet innebär.

Inför framtida, större planer i Angered är det viktigt för koncernen Framtiden att veta hur starkt stöd de lokala hyresgästföreningarna har hos de boende. Det var så den lokala hyresgäströrelsen resonerade när Bostadsbolaget 2018 i annonser gick ut med att man ville omvandla 200 av 500 lägenheter i Sandeslätt i Hammarkullen till andelslägenheter. Förslaget var en »försöksballong». Andelslägenhet är en boendeform som innebär att hyresgästen köper loss sin lägenhet men hyresvärden fortsätter att äga fastigheten. Den lokala hyresgästföreningen i Sandeslätt uppfattade Bostadsbolagets planer som en provokation som måste besvaras. Föreningen kallade till möte och en demonstration organiserades. Efter ett protestmöte med tal och musik på Hammarkulletorget gick närmare 200 personer med i en demonstration som ringlade sig runt i områdets alla avkrokar,

novembermörkret och duggregnet till trots. Det dröjde inte länge förrän Bostadsbolaget drog tillbaka sitt förslag. Testballongen hade punkterats i samma stund som den pumpats upp menade aktivisterna bland de boende.

UTESLUTNINGAR OCH NY STRATEGI FÖR
»SÄRSKILT UTSATTA» OMRÅDEN.

Parallellt med den mobilisering mot utförsäljningar, ombildningar, renoveringar och hotet om marknadshyror som utvecklades i Angered under 2019 kom vårvintern 2020 att bli chockartad och dramatisk för hyresgäströrelsen. Tisdagen den 14 april tillkännagav ett pressmeddelande att Kristofer Lundberg, som valts till ordföranden för Hyresgästföreningen i Västra Sverige, utslutits ur sin egen förening. Med sin utgångspunkt i Hammarkullen hade Lundberg som ordförande för Angereds samlade lokalföreningar och sedan som ordförande för hela hyresgäströrelsen i Västra Sverige allt mer framträtt som ett hot mot den socialdemokratiskt ledda Hyresgästföreningen. Beslutet om uteslutning fattades av förbundsstyrelsen i Stockholm under påskhelgen, mitt i Corona-pandemins mest kaotiska skede. Hyresgästföreningens förbundsordförande Marie Linder hävdar i pressmeddelandet att »förbundsstyrelsen agerar för att säkerställa en säker hantering av regionens resurser och medlemmarnas pengar». Bakgrunden till uteslutningen är anklagelser om ekonomiska oegentligheter. Lundberg och den lokala Angeredsföreningen har inte förskingrat eller som privatpersoner skott sig på medlemmarnas pengar. De påstådda oegentligheterna är relaterade till fakturor för kampanj-material från en annonsbyrå. Det är få som inte ifrågasätter att detta är den verkliga orsaken till uteslutningen. Lundberg och flera med honom hävdar att det är politiska motiv bakom uteslutningen. För den socialdemokratiskt dominerade nationella ledningen

Nabila Abdul Fattah och Nor Ajami. Hammarkullen Urban Art 2017. Bild: Futuro Berg.

för hyresgäströrelsen kom bristfälliga föreningsrutiner att bli en möjlighet att göra sig av med en obekväm aktivist.

Hyresgästmobiliseringen i Angered växte fram i en tid då det också vädrades stora förändringar för Göteborgs »särskilt utsatta» områden. 2020 beslutade stadens kommunfullmäktige att det år 2025 inte skall finnas någon stadsdel som står med på polisens lista över »särskilt utsatta» områden. Hammarkullen, Hjällbo och Lövgärdet finns med på denna lista. Från forskarsamhället har det riktats kritik mot att listan fått en så central betydelse då den egentligen inte är mer än ett internt arbetsmaterial från polisen. Kriterierna för vilka områden som hamnar på listan saknar grund i vetenskapssamhällets forskningsmetoder. För att realisera kommunfullmäktiges beslut har de

allmännyttiga bostadsföretagen, samlade i koncernen Framtiden AB, fått i uppdrag att skapa en »strategi» för hur elimineringen av de »särskilt utsatta områdena» skall gå till. På detta sätt har en politisk fråga om segregation och fattigdom gjorts till en förvaltningsfråga för vinstdrivna bostadsföretag. Framtidens strategi är tudelad, dels handlar det om införandet av det man kallar »superförvaltning» och dels handlar det om »stadsutveckling», bl. a i form av nybyggnation.

Det Framtiden definierar som »superförvaltning» bygger på en praxis av utökade befogenheter och starkare kontroll som utvecklades av det allmännyttiga bostadsföretaget Gårdstensbostäder i stadsdelen Gårdsten i Angered. Ett exempel på denna praxis är det system med husvärdar som bl. a ges möjlighet att utöva id-kontroller av hyresgästerna.

Något som hyresgästföreningens jurister betraktat som integritetskränkande och lagvidrigt. Det är för övrigt så att stora delar av den strategi som koncernen Framtiden utvecklat i är en implementering av det arbete som har sitt ursprung i Gårdstensbostäder, vilket lett till att Gårdsten nyligen tagits bort från polisens lista över »särskilt utsatta områden». Det har dock inte saknats kritik av Gårdstensbostäder. Så har t ex. företagens dominant roll i området inneburit att samverkansformerna med socialtjänst, skolan och stadsdelsförvaltning blivit ansträngda (Olsson, Lind & Björk 2005). En annan aspekt handlar om övervakningen av offentliga platser men också företagens »okonventionella» uthyrningspolicy har fått utstå kritik i medierna såväl som från socialstyrelsen. Samtidigt tillämpades en lika »okonventionell» men strikt avhysningspolicy som skapade starka reaktioner, inte minst från hyresgästföreningen. Den uttalade avsikten med denna policy var att förändra områdets befolkningssammansättning för att på så sätt skapa förutsättningar för en gynnsam områdesutveckling (Olsson, Lind & Björk 2005).

Hammarkullen, med sin sociala mobilisering mot nedskärningar, framhävandet av de boendes rättigheter och ett aktivt förenings- och kulturliv kan ses som en motpol till alla tankar om »superförvaltning». Målet är istället att »underifrån» utveckla en strategi för att bygga trygghet och social sammanhållning i Hammarkullen. På så sätt blir arbetet i den egna stadsdelen ett alternativ till kommunens och koncernen Framtidens mer auktoritärt designade strategi för att skapa »ordning och reda i förorten». De aktiva hyresgästerna i Hammarkullen har med utgångspunkt i förortsrådet ambitionen att samla de som bor och är yrkesverksamma i stadsdelen. I rådet kan man mötas för att diskutera situationen i den egna stadsdelen men också utvecklingen i Angered och Göteborg i sin helhet. De annonserade renoveringarna i Hammarkullen såväl som den stundande omvandlingen av

andra områden i Angered har varit viktiga punkter på dagordningen. Rådets föreningar befinner sig i en process av ömsesidigt lärande och samhällsbyggande. Ingen enskild aktör kan gå in och styra, eller ta kontroll över skeendet. Även om detta ibland är en omständlig och svårnavigerad väg att gå, är det ändå den väg som måste anträdas. Mot denna bakgrund fungerar Nabilas muralmålning på ett symboliskt plan som en gestaltning av nödvändigheten för de boende att organisera sig och göra motstånd.

REFERENSER:

- Despotovic, Katarina & Catharina Thörn (2015). *Den urbana fronten*. Stockholm: Arkitektur.
- Hirsch, Marianne (2012). *The Generation of Post-memory*. New York: Columbia University Press.
- Isitt, Mark (2011). »Från luften ser allt bra ut». *Göteborgs-Posten* 2011-03-20.
- Jensen, Jens (1982). *Ljuva drömmar*. Helsingborg: Fyra förläggare.
- Lundquist, Åsa (2017). *Jämlikhetsrapport. Skillnader i livsvillkor och hälsa i Göteborg*. Social Resursnämnd. Göteborgs kommun.
- Olsson, Sören, Jan-Erik Lind & Lena Björk (2005). *Framtidens stadsutveckling*. Göteborg: Framtiden
- Olzak, Susan, Suzanne Shanahan and Elizabeth H. McEneaney (1996). Poverty, segregation, and Race Riots: 1960-93. *American Sociological Review* 61 (4).
- Polanska, Dominika, Sara Degerhammar & Åse Richard (2019). *Renovräkt*. Umeå: Verbal förlag.
- Sahlin, Ingrid (2010). *I trygghetens namn*. Göteborg: Daidalos.
- Sernhede, Ove (2002). *Alienation is My Nation. Hip hop och unga mäns utanförskap i Det Nya Sverige*. Stockholm: Ordfront.
- Sernhede, Ove & Thomas Johansson (2006). *Den post-industriella staden*. Göteborg: Daidalos.
- Törnkvist, Anders (1999). *Till förortens försvar*. Akademisk avhandling. Göteborgs universitet.
- Wångersjö, Maria, Ragnar Lång & Stefan Persson (2016). *Hammarkullekarnevalen*. ABF Göteborg.
- Zintchenko, Lennart (1993). *Nybyggarstadsdelen Hammarkullen och ett föränderligt Sverige*. Stockholm: Bygghörsrådet.